

Comerciants gironellencs a “les Castilles” en els segles XVIII i XIX

La petita localitat de Gironella, de jurisdicció senyorial dels marquesos del mateix nom, situada al Baix Berguedà a la ribera del Llobregat, fou una de les moltes poblacions catalanes que participà en la onada de migració humana que en els segles XVIII i XIX lligà Catalunya amb el mercat espanyol. La contribució gironellenca a aquesta diàspora mercantil fins ara ha passat sense mostrar un relleu especial –a diferència de Copons i Tortellà, poblacions amb una forta emigració d'aquest tipus– dins els treballs que s'han ocupat d'aquesta temàtica. Tanmateix, la importància que el fenomen tingué a nivell local va fer que aquesta activitat fos especialment consignada en contestar l'interrogatori de l'auxiliar de l'Audiència de Barcelona Francisco Zamora el 1790. La resposta a la pregunta 98 afirmava que “*hai algunas companyas de comerciantes y estos tienen su comercio en transportar géneros del Principado a las demás provincias del Reino en las que tien(en) sus factores y regularmente son catalanes*” (1).

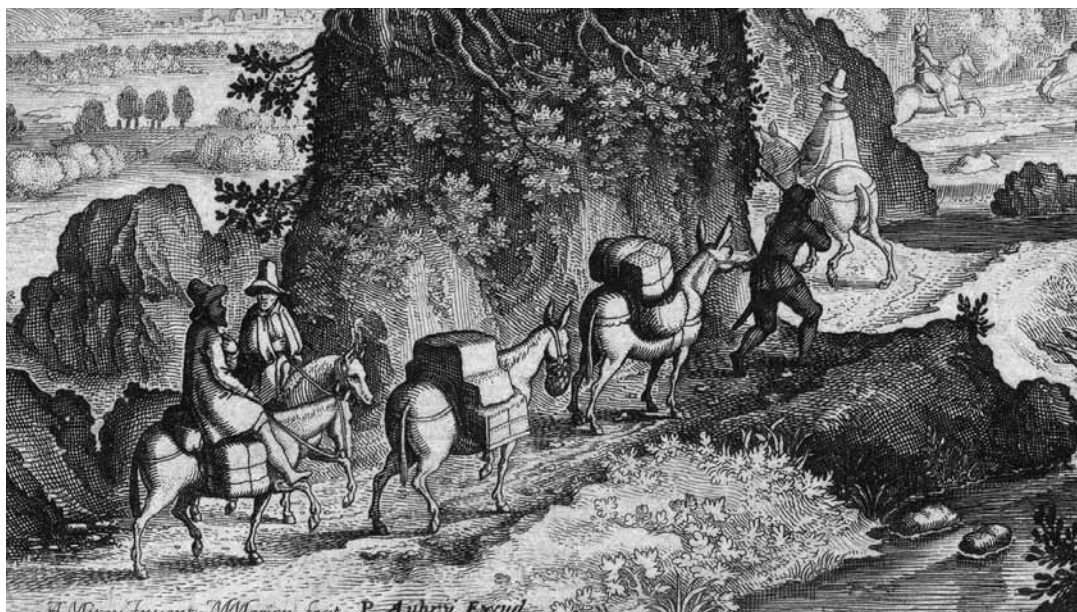
Característiques socioeconòmiques de Gironella

Gironella era un terme municipal molt petit –no arribava als set quilòmetres quadrats, essent el més petit de la comarca–, de terreny generalment muntanyós, amb poca extensió plana i apta per a ser conreada, que passà de 331 habitants el 1718 a 513 el 1787. Aquest important creixement demogràfic (més d'un 58 per cent)

ocasionà tant l'expansió –física– limitada– dels conreus com el desenvolupament d'activitats diverses, entre les quals la del comerç en terres llunyanes.

El buidatge sistemàtic del llibre parroquial d'òbits de 1735 a 1784 mostra que entre pagesos, masovers, bracers, jornalers i pastors sumaven poc més e la meitat dels difunts de la població. Seguia aquest col·lectiu un altre grup professional important format pels oficis relacionats amb els teixits, com paraires, teixidors de llana i de lli, un moliner de draps, passamaners, perxers i velers, que representaven un 20 per cent de la població. Ja a més distància

Traginers de viatge en un gravat del s. XVIII. (ARXIU ARB)

consta el grup dels negociants que junt amb els traginers, aplega un 5 per cent d'aquests gironellencs. Hi havia també una colla d'oficis relacionats amb el cànem com són espardenyers, corders i teixidors de cànem. El seguien altres oficis tradicionals: mestres de cases, ferrers, sabaters, sastres, fusters i moliners. Finalment, també eren present tot un ventall d'altres oficis ben diferents com serradors, boters, esclopers, relacionats amb la fusta; rellotgers, fusellers, pañetaires i serrallers, relacionats amb el ferro; i encara constaven botoners, basters, cirurgians, vidriers, etc. Aquest darrer i heterogeni grup artesanal, que avarca dels espardenyers als vidriers, destaca tant per la varietat de productes que elaboren com per ocupar una part important d'aquesta població: un 25 per cent. En resum cal subratllar com

quasi un 45 per cent de ls difunts d'aquest període pertanyien al sector artesanal i manufacturer que en part cobria les necessitats locals, però que en una proporció desconeguda treballava per a un mercat llunyà.

La resposta al qüestionari de Francisco de Zamora, de 1790, mostra una població de 97 cases, o veïns, arreglerades al llarg d'un carrer amb dues placetes, amb una economia agrària i manufacturera prou desenvolupada però que comptava amb unes clares limitacions i que tot just assegurava la supervivència a tots els seus habitants. L'expansió dels conreus damunt del bosc quan es diu que “*se han reducido los roples (sic) por aumentar la agricultura*”. Tot i tocar al riu Llobregat no hi havia regadiu al municipi a causa del desnivell que existia entre el curs de l'aqüífer i les terres de

conreu; tanmateix, en aquest capítol es consignava que *“si bien que gastando cantidades notables, superiores al poder del pueblo, podría aprovecharse parte del agua del río”*.

S’hi produïen anualment 1.200 quarteres de sègol, 115 de llegums i blat de moro, i 100 de mill, quantitats insuficients per a cobrir les necessitats de la població segons es deia en respondre la pregunta 101; a més a més, hi havia 5 petites vinyes – de les quals es feia vi només pel consum dels seus propietaris– i alguns arbres fruiters. També es practicava una mica la ramaderia sense que quedés clar del tot quina finalitat es perseguia en cada cas; existien entre cinquanta i seixanta ovelles que abastien de llana els seus amos respectivament, cent porcs –segurament per al consum casolà – quatre cavalls i vint ases, que potser es criaven per a vendre’ls (2). A més hi havia les gallines *“para abasto de los mismos vezinos”*, 12 muls –probablement tots per a tragar productes per als mercats llunyans– i 14 parells de bous i vaques per a conrear les terres.

L’activitat artesanal i manufacturera era molt diversificada –com ja s’ha vist–, si bé es compaginava amb l’agricultura segons deia la resposta a Zamora: *“La gente del pueblo por lo común es pobre y la mayor parte artesanos, si bien que muchos de estos se ocupan parte del tiempo en la agricultura. Fábricas no hay. Labradores hacendados hay pocos”*. Les particularitats que cal destacar dins del sector es resumien amb les següents paraules: *“la industria que por experiencia es más equívoca al vecindario es la de botones de pelo, cányamo, lienzos ordinarios y espergatas (alpargatas). Sería porporciado al país para fábricas de lana a causa de las aguas por beneficio de máquinas, pero esta poco floreciente este ramo”*. La escassa importància de la indústria de teixits queda reflectida en els pocs telers que hi havia: 8 per a fer *“lienzos”*, un per a teixits divuitens de llana i un altre per a fer faixes d’estam. La indústria llanera estava clarament en recessió (3). Hi havia un molí fariner i un altre bataner, dues fornals de ferrer i altres dues per a *“las llaves de escopeta”*. També hi treballava un rellotger que assortia de rellotges *“todo este país”* (4). La producció

d’estrís metàl·lics sembla força més important a la població que la tèxtil. Mentre la indústria llanera pràcticament havia desaparegut, la cotonera no havia penetrat encara en el món productiu de Gironella, a diferència del que havia passat a Berga (5).

El principal capital de l’activitat mercantil estava vinculat al mercat castellà, tal com queda consignat en les paraules que hem reproduït en el primer paràgraf d’aquest treball. L’activitat productiva permetia ocupar tota població i així assegurava que *“no hai ociosos”* i que *“hay bastante gente por toda suerte de trabajo”*.

Les reduïdes dimensions del terme, l’estructura professional del poble i el nivell de desenvolupament de les activitats productives feien difícil que s’elaboressin productes en grans quantitats per al mercat llunyà i que justificassin per si mateixos l’existència del sector mercantil. Aquest es desenvolupà davant les escasses possibilitats d’accedir a l’explotació agrària i la necessitat de trobar una ocupació alternativa. A més d’aquest factor d’expulsió que alimentà l’emigració gironellenca, cal considerar també la incidència d’un altre factor. La multiplicitat d’activitats artesanals que hi havia a la vila exigia disposar d’una xarxa mercantil que subministrés les matèries primeres necessàries i que no es produïen *in situ* –ferro, fusta, cuir, banya, etc.–, servei que era atès per comerciants de la mateixa vila.

En definitiva, l’estructura econòmica de Gironella agermanava factors d’expulsió de la població amb d’altres de desenvolupament manufacturer i d’intensificació dels intercanvis d’àmbit extra local com en tantes altres poblacions catalanes en una particular articulació de l’economia catalana del segle XVIII, tal com ha explicat Jaume Torras (6).

El negoci

No es pot dir amb certesa des de quan començaren a establir-se lligams mercantils entre Catalunya i la resta de l’estat a través d’alguns gironellencs, ni tampoc se sap a partir de quan van intensificar-se. Tanmateix, està documentat que el 1747 Josep Bellús i Vergés anà

a vendre productes, en part locals, al regne de València i que el 1740 Simó Soler va morir a Haro (7). Per manca de dades, no pot dir-se com evolucionà aquesta emigració i sobretot no es pot entrar a penes a considerar que passà al segle XIX, a causa de la pobresa informativa de les fonts utilitzades (8).

L’activitat dels comerciants gironellencs es va desplegar vers els diferents punts cardinals de la geografia peninsular, des de la gallega Tui fins a les terres valencianes, i des d’Oviedo fins a Medina Sidonia, però fou a Castella on aquets catalans van concentrar més seus mercantils, o estades temporals. La relació que pot establir-se de les localitzacions

vegades molt petites. Així Josep Bellús i Vergés el 1739 va deixar a deure 9 lliures i 12 sous a Josep Muntaner, pagès i negociant de Gironella, pels productes que li va vendre per a mercadejar al regne de València (9). Les indians i els mocadors pintats no podien faltar dins els farcells a l’interior de la península els comerciants gironellencs. Els germans Colomer i la firma de Jaume Gironella en la dècada de 1770 es van emportar indians del fabricant de Barcelona Josep Igual, i el 1785 Gironella adquiria mocadors pintats a Miquel Viduigrós, d’Olot (10). D’altra banda, se sap que la societat “Antón Codina, Benet Roca i Cia” venia a Palència els draps de Torelló i d’Igualada (11).

- 1747 Josep Bellús i Vergés se’n va a vendre al regne de València
- 1749 Simó Soler mort a Haro
- 1760 Domènec Comas està a Sierra Morena
- 1770 Martí Gironella mort a Sahagún
- 1772 Nicolau i Simó Muntaner “viven casi siempre en Castilla”
- 1775 Joan arenys esta a Alcalà d’Henares
- 1777 Antoni Codina (i Roca), benet Roca i Cia., està establerta a Palència
- 1780 Francesc Arola i Cairó mor a l’hospital de Medina Sidonia
- 1780 Benet Roca està a El Ferrol
- 1780 Ramon Cotxarrera està a Oviedo
- 1785 Felix Gironella mor a Molina de Aragón (Guadalajara)
- 1798 Benet Canal, gendre d’Anton Codina, mor a Palència
- 1799 Climent Comas (mosso de Pere Gironella) mor “a les Castilles”

Fonts: ACA. Notariales Berga. F. Claris 18-8-1748. APG. Llibre d’òbits 1735-1784, ff. 107, 305, 435. Llibre d’òbits 1785-1852, ff. 12, 40, 106, 108, 133. AMG. Cadastre de 1772. A. Muset: *Catalunya i el comerç peninsular al segle XVIII*, tesi doctoral inèdita, Barcelona 1993, I, ff. 696, 713 i 714. Informació oral de Jaume Torras sobre Antoni Codina, Benet Roca i Cia.

dels seus negocis en 1747-1799 ho mostren nítidament.

La producció local no alimentava amb exclusivitat els intercanvis que els gironellencs menaven en els mercats de la geografia peninsular – ja s’ha dit que la població podia generar un excedent que justificués la creació d’una xarxa mercantil per vendre només els articles locals – sinó que ho feien diferents productes del Principat, tal com diu la resposta pertinent al qüestionari de Zamora. En cap de les referències a comerciants s’especificava en què mercadejaven, la qual cosa porta a considerar que comerciaven amb molta varietat de coses de diferents partides, de

El negoci solia fer-se a través de companyies mercantils. Així ho afirma la resposta del qüestionari de Zamora. L’associació s’estableix tant entre germans, com passà amb els Colomer que crearen “Joan Colomer i Cia” (12) –i possiblement amb els germans Montaner i Gironella–, com entre grups familiars més amplis com en el cas de Benet Roca, Antoni Roca i Fàbrega, i Antoni Codina i Roca, que constituïren “Anton Codina, benet Roca i Cia”, establerts a El Ferrol i Palència (el primer) i a Palència (el tercer) ja en els anys 1770 (13).

El volum de negoci podia variar d’un a l’altre cas en funció del nom-

bre de socis que hi intervenien i de si es tractava d'un negoci nou o heretat. Tanmateix, es pot pensar que el capital inicial devia ser prou similar d'una casa mercantil a l'altra. Les fallides de la firma dels germans Colomer i de la de Jaume Gironella de 1779 permeten conèixer la quantia dels dos deutes i la del negoci del segon, dades que permeten fer una primera incursió en aquest punt. El deute dels Colomer ascendia a 13.242 lliures mentre el de Gironella pujava a 15.931 lliures, quan a ell li'n devien 82.859 (14). La quasi coincidència en la xifra dels deutes respectius permet prendre la quantitat de 10.000/15.000 lliures com a iniciativa del que podia ser el capital d'un negoci d'aquest tipus a la dècada de 1770.

Els comerciants

Segons el cadastre de 1772, set dels 133 caps de casa que hi havia a la vila eren oficialment "comerciants" (Joan Arenys, Antoni Codina, Joan Colomer, Josep Colomer, Fèlix Gironella, Jaume Gironella i Josep Montaner) (15). Tanmateix, de vegades en una mateixa llar residia més d'un comerciant. Tal cosa sabem que passava en la de Montaner, on els germans del cap de casa, Nicolau i Simó, també practicaven aquest ofici (16). D'altra banda, per altres fonts sabem que hi havia individus d'altres famílies que es dedicaven més o menys assíduament al comerç, com era el cas dels Niubó, Torres Sastre i d'altres. Tot i que no tenim prou ben documentada l'activitat d'aquests comerciants es pot assegurar que tots els consignats en el cadastre de 1772 desenvolupaven la seva funció mercantil a "les Castilles".

Les dades d'aquell cadastre mostren com els comerciants, en general, eren de la gent que gaudia d'un nivell econòmic més alt i vivien en les millors cases de la vila o almenys, els que pagaven una contribució més alta. A més de pagar el cadastre de la casa i del seu treball (personal), tots contribuïen amb una sola mula.

La majoria dels comerciants censats al cadastre del 1772 eren fills d'individus lligats directament a les activitats tèxtils locals. Joan Arenys era fill de d'un Joan

Molina de Aragón, un dels llocs on gironellencs van fer-hi negocis i estada (ARXIU ARB)

Arenys, teixidor de llana. Antoni Codina era fill de Manuel Codina, paraire. Els dos germans Fèlix i Jaume Gironella eren fills del teixidor de lli Marc Gironella (i el mateix Fèlix també ho era, si bé des de la fi dels anys 1760 es denominava negociant (17)). Els Colomer eren una família nova al poble i no se sap quin ofici tenia el pare. Josep Montaner era fill d'un altre Josep Montaner, negociant i pagès. Per tant, quasi en el 60 per cent dels membres del grup per origen familiar tenien un vincle directe amb el sector tèxtil. Aquests contactes i experiència en teixits, els feien especialment aptes per a tractar en teles, sense tenir en compte que possiblement estarien amb la producció de teixits de llana en altres poblacions de la comarca com Bagà i Cercs.

Les inversions dels beneficis

La documentació local no resulta suficient per a reconstruir la biografia d'aquests comerciants gironellencs participants de la diàspora mercantil catalana. Només un tre-

ball sistemàtic en les fons notarials de Berga i Sallent –les notaries més pròximes a Gironella– permetria conèixer més detalls de totes les activitats econòmiques i les relacions familiars d'aquests homes. Com aquest treball resta per fer, només disposem de les dades disperses per a observar on van invertir els beneficis dels comerciants gironellencs.

Cal pensar que els guanys van anar reinvertint-se en els negocis mercantils, però no disposem de dades per a reconstruir aquest aspecte.

L'adquisició d'immobles i la construcció de cases fou un altre tipus d'inversió que en aquest cas tenim ben documentat. Així, Domènec Comas el 1783 comprava una casa a Gironella per 395 lliures, i Pere Gironella el 1799 n'adquiriria una –de cara i ben situada– a Berga a una família de la petita noblesa berguedana –que ja no residia, però a la població– la qual cosa li conferí automàticament un poder simbòlic en aquella vila i potser en tota la comarca (18).

La inversió en la fabricació d'indianes del segle XVIII i en la indústria cotonera ja entrat el segle XIX eren altres possibilitats que alguns d'aquests gironellencs no van oblidar, com exposarem en un apartat més avall.

Algunes de les inversions bàsicament es feien perseguint el guany, però en algun cas es buscava també el confort i l'assoliment del prestigi en la comunitat vilatana. Aquest s'obtenia en l'adquisició de béns –com per exemple els immobles, els quals però també tenien una funció econòmica i funcional– però també s'assolia a través d'altres mecanismes com ara fent donacions a l'església i practicant la filantropia i el mecenatge. Així Ramon Cotxarrera. El 1786. Des d'Oviedo, enviava diners al rector i als obrers de la parròquia de Gironella per ajudar-los a atendre les despeses d'aquesta. Més endavant, el 1802, instituï una pia fundació per tal que es celebressin misses els dies de Carnestoltes (19). La voluntat de no perdre el vincle amb la població natal quan ja no s'hi vivia –almenys de forma permanent–, desig lligat no només als aspectes afectius sinó al propòsit de tenir cura del bon nom i memòria de la casa mare, també s'expressa en el moment de manar misses i aniversaris en els testaments. Pere Gironella i Cluet en el que va fer el 1820 a Barcelona –tenia negocis en diferents poblacions catalanes i castelleses– establia que en morir se li fessin 200 misses resades de caritat de 7 sous, 100 allà on morís i la resta a la parròquia de

Gironella; també deixà dit que l'enterressin en la població que morís (20).

Lloc de residència i identitat

L'activitat mercantil de vegades era itinerant i sovint es desenvolupà en dues poblacions de forma consecutiva o bé paral·lela, sense que moltes vegades espugui saber amb quin dels dos casos topem. Així se sap que Joan Arenys va fer de comerciant a Alcalà de Henares, Madrid i Valdemoro, abans d'establir-se a Manresa. Benet Roca es va moure per La Corunya i Palència. Pere Gironella per Molina de Aragón i Conca, a més a més de Gironella, Berga i Barcelona.

Aquest moviment residencial degué donar lloc a certa disjunció sentimental respecte al lloc de pertinença, o bé d'identitat comunitària, a la qual es posaria remei de diferents maneres. El cas de Pere Gironella – qui, com s'ha vist establí en el seu testament una disposició sobre el número de les misses que s'havien de celebrar, i on s'havien d'efectuar, on destaca la voluntat sobretot de no perdre "contacte" amb la població d'origen – mostra amb claredat la conjunció entre arrelament i desarrelament a cavall de la necessitat i la voluntat, una situació que en definitiva evidència la complexitat que assolía

el sentit d'identitat de moltes persones a mesura que avançava el desenvolupament del mercat i la industrialització que exigien la mobilitat geogràfica de cada vegada més gent.

Les inversions en la indústria

El procés d'industrialització ara com ara pràcticament és del tot desconegut, però tot indica que a la vial no va desenvolupar la

indianeria i tampoc la filatura mecànica amb força hidràulica en la fase dels pioners. Tanmateix això no vol dir que els comerciants gironellencs no s'interessessin per aquestes activitats i no es vincuessin amb la indústria cotonera d'altres poblacions catalanes. La participació dels gironellencs amb capital acumulat en la diàspora mercantil en la industrialització manresana està del tot provada en dos casos.

Joan Arenys, que a mitjan dècada de 1770 comerciava en l'àrea madrilenya d'Alcalà d'Henares, Valdemoro i la capital del regne (21), a principi de la dècada següent residia a Manresa, població on pocs anys després es convertí en empresari del sector de la indianeria. El 1783 arrendà per 5 anys la fàbrica i el prat d'indianes que tenia la vídua de Josep Argullol, la qual contenia 6 taules de pintar, 50 telers, dues calderes d'aram i

Interior de la manufactura d'indianes Wetter, a Orange (MUSÉE D'ART ET HISTOIRE D'ORANGE)

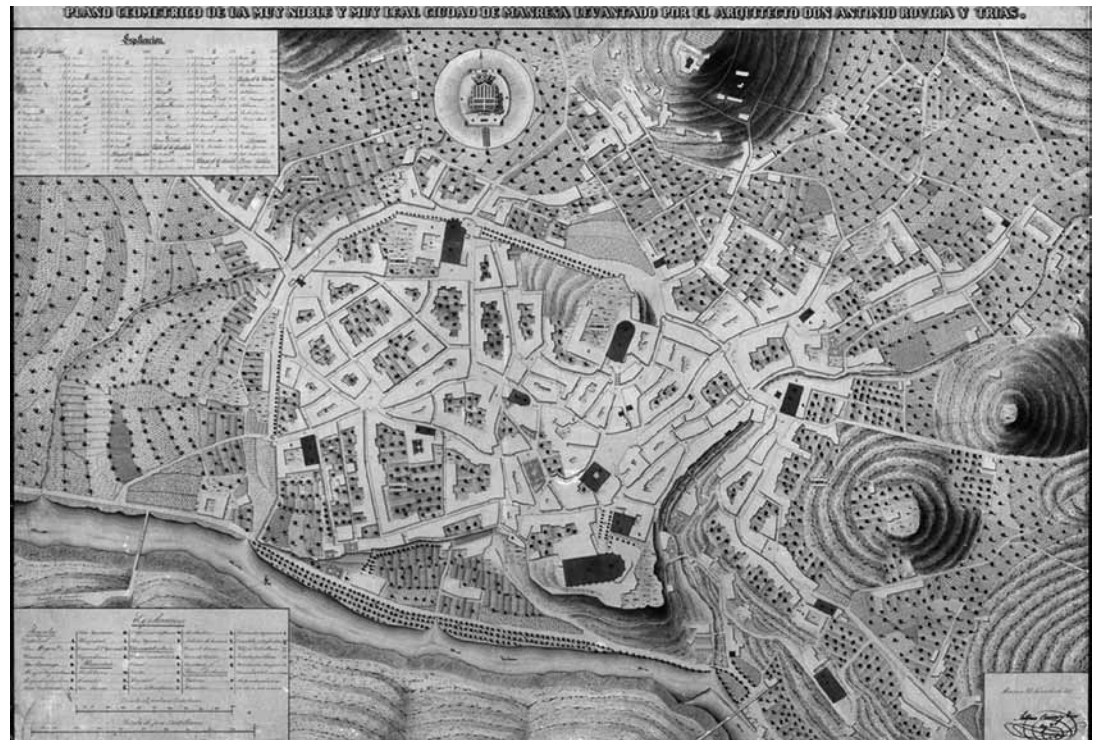
Indiana. CENTRE DE DOCUMENTACIÓ I MUSEU TÈXTEL DE TERRASSA

6 tines per al tintatge, parament valorat en 1.836 lliures. Tot el paquet industrial –fàbrica, prat i estris de pintar– fou arrendat pel preu de 600 lliures anuals. El negoci s’inicià amb 30.000 lliures de capital invertit per ell i dos socis; Arenys, amb una aportació de 10.000 lliures, fou el principal accionista, mentre l’hisendat de Berga, recentment ennoblit, Carles Vilardaga, i el seu fill Josep Vilardaga, advocat a Barcelona, invertien 5000 lliures cadascun. Arenys, com a director de l’empresa, cobraria 700 lliures anuals, mentre que Joan Gebelly, contractat coma fabricant, en percebria 500 mes el 12 per cent dels beneficis anuals. Es desconeix com es desenvolupà aquest negoci i fins quan va funcionar. Arenys va morir abans de 1818. Va deixar una filla, Magdalena, i possiblement amb ella s’extingí la descendència familiar(22).

Pere Gironella i Cluet –àlies “el Marquet”– nat el 1754, membre d’una família que almenys feia ja una generació era comerciant i participava en la diàspora mercantil –el seu oncle Jaume Gironella i Valls, fill de Marc, comerciant de lli també de Gironella, havia estat comerciants a “les Castilles”; podria ser que el seu pare, Fèlix Gironella i Valls, també ho hagués estat– també invertí en la indústria manresana.

En l’última dècada del segle XVIII es movia per Berga i Gironella, mentre els negocis de Castella eren menats, almenys en part, a través de mossos (23). Encara que els seus afers en les terres peninsulars no catalanes no estan ben documentats com voldríem, se sap que el 1828 tenia botigues obertes a Molina de Aragón i a Conca, tot i que ell vivia, potser només a temporades, a Barcelona (24).

El 1804 invertí 6.000 lliures en una fàbrica edificada ex profés llavors a Manresa per a filar cotó utilitzant la força hidràulica. Es tractava de “Cots, Solà, Soler i Comas”, una de les primeres d’aquest tipus que es van crear a Manresa (i de fet a tot Catalunya), que per fonts indirectes pot calcular-se que disposava d’un capital inicial de 64.000 lliures, en part invertides en la construcció de l’edifici i la roda hidràulica.

La participació de Pere Gironella fou inicialment passiva, compartint, a parts iguals, l’acció que hi tenia Joan Comas i Albareda. La societat va dissoldre’s el 1822 procedint-se a la divisió del negoci i de l’edifici en dues parts. El 1825 Pere Gironella i Cluet esdevenia propietari i empresari únic d’una d’elles, però a causa d’una sèrie d’infortunis i pèrdues, entrà en el declivi de la seva carrera i el 1832 els seus hereus –després de la seva mort ocorreguda entre 1830 i 1832– venien l’edifici i el negoci a Francesc Cots per 10.380 lliures. Així es reunificava l’antic edifici de nou en una sola fàbrica en mans d’un dels antics socis fundadors (25). L’interès de Gironella per la indústria cotonera no fou marginal en el cos de les seves inversions, car el 1828 constituïa el 44 per cent dels béns que tenia a Catalunya –la importància d’aquest capítol no deixa de sorprendre car, en principi, es tractava d’una fàbrica de filats i no de teixits (26)–. Només si sabéssim a quan ascendien els béns que tenia a Castella podria avaluar-se amb precisió la proporció de la inversió fabril en el conjunt de la seva fortuna.

Els que s’establiren a “les Castilles”

Ara com ara es impossible saber quants membres de la dià-

pora mercantil procedents de Gironella va quedar-se a residir perpètuament en les poblacions d’acolliment. Tanmateix és segur que hi hagué dues famílies que participaren en aquesta emigració en el segle XVIII i que a mitjans del segle XIX habiten en alguna ciutat de Castella.

Ramon Codina, segurament descendent d’un dels socis d’ “Antoni Codina, benet Roca i Cia” establerta a Palència en la dècada de 1770, el 1848 vivia en aquesta població castellana però encara conservava els immobles a Gironella (27). En canvi, el 1862, ja no constava que tingués aquets béns, potser per haver-los ja venut o potser per estar ell ja mort i haver passat aquells béns a algun parent que, però no habitava a Castella.

Més ben documentada és la història del primogènit de Pere Gironella i Cluet. Manuel Gironella i Farriols, mentre el seu pare intentava salvar la fàbrica de Manresa, a la fi dels anys 1820 i principis dels 1830, residia a Aranda de Duero (28). Cinc anys després es eia que vivia a Sigüenza, per a constar tant el 1845 com el 1862 resident a Aranda. En aquesta darrera data encara conservava algun immoble a Gironella. També habitava en aquella ciutat tenint béns a Gironella, una tal Teresa Arnaus que podia ésser la muller de Manuel Gironella.

Plànol de Barcelona, de Juan Martín Cermeño. Barcelona, 1751. (AHCB)

A través del padró de finques del 1862 no es pot copsar l’existència de cap altre gironellenc d’origen que visqués a “les Castilles”. Aquesta data permet percebre una cosa que cal destacar: els dos propietaris residents a Castella el 1848, i fins i tot el 1862 (no podem referir-nos a Teresa Arnaus perquè desconeixiem la història de la seva família), eren fills de gironellencs que a la fi del segle XVIII tenien casa de comerç oberta en aquelles terres –però no poblacions, car no sembla que Pere Gironella n’hagués tingut a Aranda, però sí a Molina de Aragón. Això permet pensar que cap gironellenc nascut en una generació més jove a la d’aquests homes –llevat el cas, potser, de la família de Teresa Arnaus– va repetir l’experiència professional dels vells Codina i Gironella, i d’altres com ells, d’establir-se amb èxit en una plaça mercantil no catalana. Cal interpretar aquesta absència coma mostra que la diàspora fou bàsicament un fenomen del segle XVIII i que al segle XIX només fou prosseguida amb èxit pels fills d’alguns dels comerciants més afortunats del període anterior.

Botiga d'indianes, Barcelona.
Gabriel Planella, 1824.
(COL·LECCIÓ MUHBA)

L'etapa final de la diàspora mercantil gironellenca

En la relació de pobles catalans efectuada per manament de l'intendent a principis dels anys 1820, on es consignaven les activitats que es feien en cada un d'ells, no s'anota que des de Gironella es fes cap comerç especial (29). Tampoc el *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, publicat el 1840, registra que aquest tipus d'ocupació fos important per aquesta vila. En canvi, ambdues obres enregistren el paper de Copons en el tràfec de mercaderies amb l'interior peninsular. Mentre Frigola cita els "comerciantes del interior del reino" d'aquesta població, Madoz assenyalava que hi havia un comerç "con lo interior del reino". Malgrat que en l'afirmació d'una i altra font d'informativa s'observi una còpia quasi textual, no es pot dubtar que l'activitat mercantil orientada vers la península continuava existent a Copons durant la primera meitat del segle XIX. La desaparició d'aquesta particularitat pel cas de Gironella també s'ha de prendre com a verídica. La ubicació geogràfica de la localitat del nord de Catalunya i la decadència econòmica de la zona a favor del desenvolupament industrial en centres amb millors avantatges comparatius, juntament amb els estralls de la primera guerra carlina – i potser també dels produïts pels aixecaments realistes

del Trienni Liberal i la Guerra dels Malcontents– devien reblar la tendència a abandonar la pràctica mercantil a llarga distància des de Gironella i forçà la població a emigrar cap a altres nuclis. La situació de decadència de la població en els anys 1840 era consignada en el *Diccionario Madoz* de forma ben expressiva:

"Hace pocos años se hallaba floreciente esta población y contaba más de ochenta casas, más reducida a cenizas por el conde de España en la última guerra civil, se diseminaron sus vecinos por los pueblos inmediatos y los pocos que han vuelto habitan unos miserables albergues que han podido habilitar entre las ruinas para tener cubierto".

Així, en els cent anys que transcorren entre 1740 ao 1840 s'inicià i tancà un cicle particular de l'encomia gironellenca que lligà la vila estretament amb el desenvolupament econòmic Català i la conquesta del mercat espanyol.

Notes

Sigles emprades:
ACA. Arxiu de la Corona d'Aragó
AHCM. Arxiu històric de la ciutat de Manresa
AHPB. Arxiu històric de Protocols de Barcelona
AMG. Arxiu municipal de Gironella
APG. Arxiu parroquial de Gironella
RPB. Registre de la propietat de Berga

- (1). Archivo de Palacio, Madrid, II/1680, folis 114-117.
- (2). Es responia a la pregunta 30 anotant que "La agricultura se halla en secano y se hune con la cría de ganado".
- (3). Aquesta característica no ha de sorprendre ningú, car Gironella pertanyia a la Muntanya, zona on l'activitat llanera en el darrer terç

- (4). Es tracta de la família Puigferrat, un membre de la qual signava la resposta al qüestionari de Zamora. Vegeu Josep BUSQUETS: "Els Puigferrat: rellotgers de Gironella al segle XVIII", *El Vilatà* núm. 83, Gironella, oct. 1990, pp. 56-57.
- (5). Àngels SOLÀ: "Industria tèxtil, màquines i fàbriques a Berga", a *L'EROL* núm. 47, Berga 1995, pp.12-15.
- (6). Especialment a "L'economia catalana abans del 1800: Un esquema", a *Historia econòmica de la Catalunya Contemporània* vol. I, Barcelona 1994, pp. 13-38.
- (7). Arxiu Xavier de Ferrer, Berga. "Venda i absolució perpetua..." en poder del notari de Berga Francesc Claris, 18 d'agost de 1740, i APG. Llibre d'òbits 1735-84, f. 107, respectivament.
- (8). El buidatge sistemàtic del llibre d'òbits de 1735-1784 ha proporcionat una bona part dels casos coneguts de comerciants participants en la diàspora mercantil del 1747 a 1799, però el canvi de rector i de la manera de prendre nota de fet mortuori impedeix, a partir de 1785, gairebé del tot obtenir d'aquesta font el mateix tipus d'informació que s'havia aconseguit en els anys anteriors a aquesta data.
- (9). ACA. Notaries foranies. Berga. Francesc Claris, 18 d'agost de 1748.
- (10).RPB. Llibre d'Hipoteques 1779, f. 291 i 369; ídem 1785 f. 100.
- (11).Dada comunicada personalment per Jaume Torras.
- (12).RPB. Llibre d'Hipoteques 1779, f. 291.
- (13).Dades d'aquesta societat i dels seus membres a Assumpta MUSET: *Catalunya i el comerç peninsular al segle XVIII*, tesi doctoral inèdita, Barcelona 1993, I, ff. 701, 713. Informació oral de Jaume Torras. També dades en l'APG, llibre d'òbits.
- (14).RPB. Llibre d'Hipoteques 1779, f. 291 i 369.
- (15).Josep BUSQUETS i CASTELLÀ: "El cadastre de Gironella de 1772", *El Vilatà* núm. 119, Gironella octubre 1991, p.52-53.
- (16).El cadastre de 1772 anota que "Nicolás y Simón hermanos del scho. (Josep) viven casi siempre en Castilla".
- (17).Les actes baptismals dels seus set fills en la parròquia de Gironella permeten resseguir, entre 1757 i 1772, aquesta variació quant a la denominació de l'ofici.
- (18).RPB. Llibre d'Hipoteques 1783, f. 319. ACA. Notaries de Berga, Joaquim Claris 1799, f. 118.
- (19).RPB. Llibre d'Hipoteques 1786, f. 171; 1802, f. 221.
- (20).AHPB. Antoni Ubach i Claris 1820, f. 168
- (21). Assumpta MUSET: *Catalunya i el comerç...*, I, f.696. Assumpta MUSET: "La conquesta del mercat peninsular durant la segona meitat del segle XVIII: l'exemple de la casa Francesc Ribas i Cia (1766-1783)", *Pedralbes* núm. 8, I, 1988, p.400.
- (22).ACA. Notaries de Berga. Joaquim Claris 1782, f. 366. AHCM. Notaries de Sallent, Esteve Ferrusola 1784, f. 293.- AHPB. Francesc Ferrús 1785, f. 13; Salvador Guitart 25-I-1818.
- (23).El 1799 el seu mossos Climent Comas moria a "les Castilles". APG. Llibre d'Òbits 1784-1852, f. 106.
- (24).A Molina vam morir, als 16 anys, el seu germà Fèlix el 1785. El 1820 feia testament a Barcelona (AHPB. Ubach i Claris 1820, f. 168). En una escriptura del 1825 davant el mateix notari es diu veí i del comerç de Gironella i "en el dia residente en Barcelona".
- (25).AHPB. Antoni Ubach i Claris 1824, I, f.23; 1828, f.29; Josep Marzola i Prats 1832, f.52.
- (26).AHPB. Antoni Ubach i Claris 1828, II, foli 29. Resum de les existències i crèdits de Pere Gironella a Catalunya:
Gèneres: 3.796 lliures
Crèdits cobrables: 3.796 lliures
Crèdits incobrables: 2.627 lliures
Capital a la fàbrica:12.999 lliures
Immobles a Gironella, Olvan i Berga: 8.400 lliures
- (27).RPB. Llibre de Gironella, Gabarrós i Guardiola, f.31
- (28).AHPB. Josep Marzola Prats 1833, f.58. Pere González Govern 1837, f.183.
- (29).*Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña*, Barcelona 1824.

Àngels Solà
Universitat de Barcelona
Josep Busquets
Arxiu de Gironella